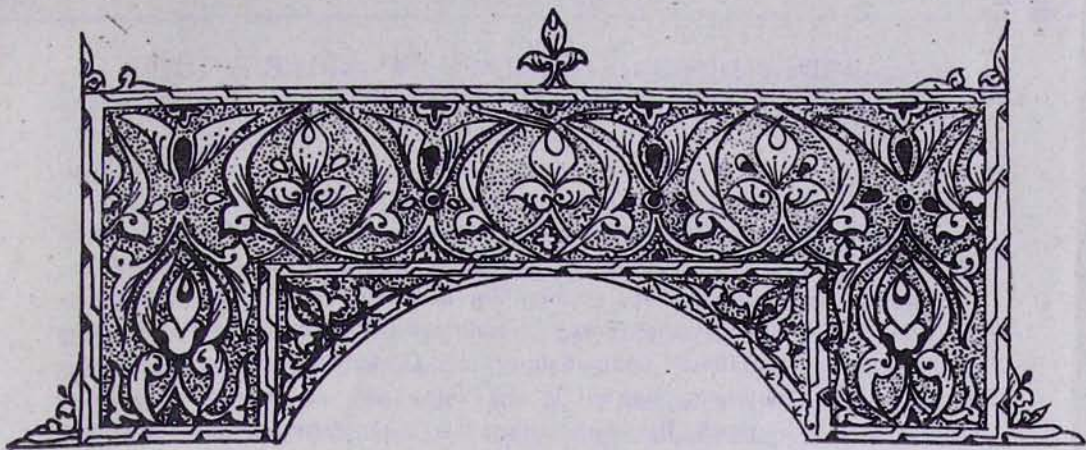

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ Մ Ա Ս Ի Ն

Սույն թվականի փետրվարից մինչև հունիսի առաջին կեսը հայ ժողովուրդը Հայաստանում և այլուր ապրեց քաղաքական անմասնադեմ կյանքով: Այդ քաղաքական կյանքի ստանցքը Լեռնային Ղարաբաղն էր՝ պատմական Արցախ գավառը: Այսօր ավելի քան բացահայտ է, որ 1923-ին Ստալինի կամայականությամբ հայկական պապենական այդ տարածքը դրվեց Ադրբեջանի իրավասության տակ: Պատմական այդ կոպիտ սխալը ուղղելու հույսով և վճռականությամբ էր, որ 1988 թ. փետրվարի 20-ին Լեռնային Ղարաբաղի դեպուտատների մարզային սովետը որոշում ընդունեց միանալու Հայաստանի Սովետական Սոցիալիստական Հանրապետությանը, այսինքն մայր երկրի հետ՝ հայրենի ժողովրդին:

Ի հետևանս այդ որոշման, Հայաստանի բնակչությունը իր կողմնակցությունը հայտնեց՝ համերաշխական խաղաղ և կարգապահ ցույցերով: Ոչ մեկ հակասովետական արտահայտություն, ոչ մեկ հակասահմանադրական արարք. բոլոր կոչերը պահանջում էին Ղարաբաղի հայ բնակչության ինքնորոշման իրավունքի հաստատում՝ արդարամտության, մարդասիրության և սովետական բազմազգ ժողովուրդների եղբայրության մթնոլորտում:

Փետրվարի 25-ին Նորին Սրբություն Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը հետևյալ հեռագիրը հղեց ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Միխայիլ Գորբաչովին՝ ի պաշտպանություն Ղարաբաղի դեպուտատների սովետի ընդունած որոշման.

ՍՄԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ՄԻԽԱՅԻԼ ԳՈՐԲԱՆՈՎԻՆ

Մոսկվա

Վերջին օրերին Սովետական Հայաստանի քաղաքացիները, ի գլուխ ունենալով գիտնականներ, ակադեմիկոսներ, գրողներ, արվեստագետներ, ինստիտուտների ուսանողներ, բանվորներ և ծառայողներ, ավելի քան երկու հարյուր հազար քաղաքացիներ, ծանրորեն վրդովված, խաղաղ ցույց են կատարում Երևանում՝ պահանջելով, որ Լեոնային Ղարաբաղի հարցը Հայաստանին միանալու, արդար և օրինավոր լուծում ստանա համաձայն Սովետական Միության Սահմանադրության միախառնումների ազգային ինքնորոշման իրավունքի վերաբերյալ:

Ինչպես հայտնի է, Ղարաբաղի մարզի ժողովրդական դեպուտատների սովետը 1988 թ. փետրվարի 20-ի նիստում, իր միաձայն որոշումով, իր կամքը արտահայտել է այդ իմաստով:

Այս օրերս Մենք բազմաթիվ մամուլներ, հեռագրեր ու հեռախոսներ ենք ստանում Հայաստանից, մանավանդ արտասահմանի մեր եպիսկոպոսներից և եկեղեցական ու մշակութային կազմակերպություններից, որոնք Սիյուռքի ավելի քան երկու միլիոն հայության անունով խնդրում են Մեր միջնորդությունը Սովետական Միության բարձր ղեկավարության առաջ, որպեսզի արդարացի լուծում ստանա Հայկական Ղարաբաղի հարցը համաձայն Սահմանադրության և համաձայն Ղարաբաղի ժողովրդական դեպուտատների սովետի որոշման ու դեմոկրատիայի սկզբունքների:

Ծանրորեն մտահոգված ենք ստեղծված տագնապալի կացության առաջ, մանավանդ որ լուրեր ենք ստացել, թե Ղարաբաղում եղել են մարդկային զոհեր և վնասվել են հայկական պատմական եկեղեցական հուշարձաններ:

Մեր ժողովուրդը և մենք բոլորս միշտ հավատարիմ Սովետական Միության ազգայնությունների եղբայրության և ռուս ժողովրդի հանդեպ պատմականորեն միմյանց դեմ ազդեցության հիմքերի վրա, խընդրում ենք Ձեր վճռական նպաստը բերել արդարացի որոշում տալուն ի խնդիր:

Այս առթիվ թույլ տվեք Մեր անձնական բարի գագաթները ներկայացնել Ձեզ և Ձեր գործակիցներին հաջողություն մաղթելով մեր մեծ երկրի վերակառուցման ու դեմոկրատացման մեծ ճիգերի նկատմամբ, որոնք կոչված են պատմական բարեշրջում իրագործել՝ ապահովելով առավել հզոր ու պայծառ ապագա Սովետական մեր մեծ Հայրենիքին:

ՎԱԶԳԵՆ Ա.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ս. Էջմիածին,

25 փետրվարի 1988 թ.

Նույն օրը Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը համայն հայությանը ուղղված կոչով հանդես եկավ Երևանի հեռուստատեսությամբ:

**ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ ԵՐԵՎԱՆԻ
ՀԵՌՈՒՍՏԱՅՈՒՅՑԻՑ
(25 փետրվարի 1988 թ.)**

Հանում Հայաստանյայց եկեղեցու ողջումում եմ ձեզ և բոլորիդ բերում իմ օրհնությունը Սուրբ Էջմիածնից:

Ծանրորեն մտահոգված եմ նաև ես և բաժանում եմ մեր ժողովրդի հուզումը Լեռնային Ղարաբաղի մարզը Սովետական Հայաստանին միացվելու հարցի կապակցությամբ:

Ես գտնում եմ այդ առաջադրանքը բնական և օրինական ու սահմանադրական, որով հավատում եմ, թե մեր օրերի վերակառուցման և դեմոկրատիայի ոգով, Սովետական Միության բարձր իշխանությունները ամենայն կարևորությամբ կհանգեն մի արդար ու անկողմնակալ որոշման:

Այս օրերս ես բազմաթիվ հեռագրեր ու հեռախոսներ եմ ստանում նաև արտասահմանի մեր եկեղեցական և մշակութային կազմակերպություններից, որոնք Սփյուռքի ավելի քան երկու միլիոն հայության անունից խնդրում եմ իմ միջնորդությունը Սովետական Միության բարձր ղեկավարության առաջ, որպեսզի արդարացի լուծում ստանա Հայկական Ղարաբաղի հարցը, համաձայն Սովետական Միության Սահմանադրության, համաձայն Ղարաբաղի ժողովրդական դեպուտատների սովետի որոշման և համաձայն դեմոկրատիայի սկզբունքների:

Ընթացք տալով այս դիմումներին, ես արդեն իսկ մի բովանդակալից հեռագիր եմ ուղարկել մեր երկրի առաջին ղեկավար մեծահարգ տիար Միխայիլ Գորբաչովին, խնդրելով նրա վճռական նպաստը հօգուտ Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչության սպասումների:

Հայ ժողովուրդը ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ արտասահմանում, միշտ հավատարմորեն կանգնած է Սովետական Միության ազգությունների եղբայրության և ռուս ժողովրդի հանդեպ պատմականորեն նվիրագործված անխախտ բարեկամության հիմքերի վրա, իր հոգու հայացքը ուղղելով դեպի մեր երկրի բարձր իշխանությունները լավատես ապրումներով, մանավանդ որ հայտնի է ձեզ բոլորիդ մեր վերին իշխանության հավաստիացումը, թե շատ փոքր ապագայում, Մոսկվայում, բարձր մակարդակի վրա պետք է գումարվի հատուկ նիստ՝ քննարկելու և օրինավոր լուծում տալու Հայկական Ղարաբաղի հարցին Սովետական Միության մեջ ազգությունների ինքնորոշման իրավունքների հիման վրա:

Հարազատներ Մեր, ես այս օրերին գնահատել եմ ձեր հուզումը և համաժողովրդական արտահայտությունները: Արդեն ամեն ինչ ասված է և այժմ անհրաժեշտ է, որ լավատեսությամբ և հարգանքով մեր հայրենի պետական բարձր իշխանությանց հանդեպ, մնաք խաղաղ ու կարգապահ, լծված ձեր ամենօրյա աշխատանքներին և սպասեք առաջադրված հարցերի լուծման, պահպանելով մեր հավասարակշռությունն ու ողջմտությունը, նույն ինքը հօգուտ հարցերի բարվոք լուծման: Նման տագնապալի պահերին անհրաժեշտ է ցուցաբերել արտակարգ լիջություն և հեռատեսություն, աչքի լույսի պես պահպանելով հայ-ադրբեջանական ժողովուրդ-

ների եղբայրության հրամայականը, որպեսզի կանխվեն ազգամիջյան ցավալի անախորժությունները Հայաստանում և թե Ադրբեջանում: Վստահ եղեք, այս է պատգամը մաս Միությունի ձեր հայ եղբայրների ու քույրերի՝ ուղղված ձեզ:

Այլապես արդար գործի հաջող ընթացքը կարող է խանգարվել և չնախատեսված բարդությունների առաջ կանգնեցնել մեզ: Մեր բոլորիս նպատակը պետք է լինի ոչ թե ձախողեցնել, այլ հաջողությամբ պսակել արդարությունը:

Ուշադրություն, ուշադրություն. զգույշ եղեք:

Լսեցեք իմ ձայնը. լսեցեք իմ հայրական հորդորը:

Մեր հայրենիքի ու ազգի առաջ պատասխանատվության խոր զգացումով, իբրև Հայրապետ Ամենայն Հայոց, ես կոչ եմ անում ձեզ բոլորիդ Սուրբ Ավետարանի պատգամով՝ «Ծաղաղություն հեռաւորաց, խաղաղութիւն մերձաւորաց, խաղաղութիւն ամենեցուն»:

Փետրվարի 28-ին Վեհափառ Հայրապետը Մայր Աթոռում ընդունեց ՄՄԿԿ Կենտկոմի քաղքությունի անդամության թեկնածու Վ. Դոլգիխին և Կենտկոմի քարտուղար Ա. Լուկիանովին, որոնք այդ բոլորն օրերին գտնվում էին Երևանում: Տեսակցության ընթացքում ուշադրության առնվեցին Ղարաբաղում ստեղծված կացության պատճառները՝ ազգային, տնտեսական և մշակութային: Հայոց Հայրապետը նշեց, որ Ղարաբաղի հարցը անհրաժեշտ է, որ արդար լուծում գտնի խաղաղ ճանապարհով, հայ և ադրբեջանցի ժողովուրդների փոխադարձ համկացողությամբ, օրինակականության և սահմանադրական հիմքի վրա:

Տեսակցությանը ներկա էին մաս ՀՍՍՀ Միևիստրների խորհրդի նախագահ Ֆադեյ Սարգսյանը, ՀՍՍՀ Միևիստրների խորհրդին առընթեր Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ստեփան Վարդանյանն ու տեղակալ Ռաֆիկ Զարգարյանը:

Ստացվեց Սումգայիթի ողբերգության գույժը: Հայ ժողովուրդը շատ ծանր տարավ այդ կոտորածը, բայց չկորցրեց իր ոգու արիությունը, չգործեց «ատամն ընդ ատամն» սկզբունքով, չնույնացրեց ջարդարար ամբոխն ու ադրբեջանցի ժողովուրդը:

Կիրակի, մարտի 13-ին, Վեհափառ Հայրապետի նախագահությամբ Մայր տաճարում տեղի ունեցավ հոգեհանգիստ՝ Սումգայիթի անմեղ գոհների հիշատակին, ուր Հայոց Հայրապետը հանդես եկավ հետևյալ արտահայտված քարոզով:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա-Ի
ԽՈՍՔԸ՝ ԱՐՏԱՍԱՆՎԱԾ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ
ՏԱԾԱՐՈՒՄ, ՍՈՒՄԳԱՅԻԹԻ ԶՈՀԵՐԻ ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ
ՆՎԻՐՎԱԾ ՀԱՆԴԻՍԱՎՈՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏՅԱՆ ԱՌԹԻՎ
(Կիրակի, 13 մարտ 1988 թ.)

Տեր Աստված մեր «Հոգոց հանգուցելոց արա հանգիստ և ողորմութիւն»:

Սիրելի սգակիր ժողովուրդ,

Այսօր հավաքվել ենք ամենայն հաշոց այս սուրբ տաճարի կամարների ներքև, աղոթելու մեր ժողովրդի զավակների հոգիների համար, որոնք վերջերս զոհվել են Ադրբեջանի Հանրապետության Սումգայիթ քաղաքում, ողբերգական պայմաններում:

Մեր հոգևոր պարտականությունն ենք նկատում ոգեկոչել նրանց բոլորի հիշատակը և աղոթել, որ Տերը քաղցրությամբ ընդունի նրանց արդար հոգիները և արժանի անի հավերժական խաղաղության կյանքին:

Մենք ողբում ենք մահը բոլոր զոհյալների, անպաշտպան խաղաղ բնակիչներ, աշխատավոր մարդիկ, նաև կանայք և երեխաներ, անսպասելի կերպով մութ գիշերին ենթարկված հարձակումների ու խոշտանգումների:

Ինչքան տխուր է հաստատել, թե մեր օրերում, մեր հասարակարգում հնարավոր են դարձել նման ողբալի երևույթներ, ազգամիջյան այս աստիճան թշնամանքներ և հավաքական սպանություններ: Մեր ժողովրդի տառապանքի երգիչ-բանաստեղծը պետք է ասեր՝ «Վերստին կանգնած ենք մեր ժանիքավոր ճակատագրի առաջ՝ ճակատ առ ճակատ»:

Մենք վստահ ենք, թե պատկան պետական իշխանությունները Ադրբեջանում, օրինական միջոցների դիմելով, առաջը կառնեն նման դժբախտությունների և հետ այսու կապահովեն խաղաղ համակեցությունը երկրի բոլոր քաղաքացիների, բոլոր ազգությունների հավասարապես:

Նաև մեր Եկեղեցու պարտքն ենք նկատում կոչ ուղղել բոլորին՝ թե՛ հայերին, թե՛ ադրբեջանցի մեր եղբայրներին, որ ինչպես Մենք արտահայտվեցինք փետրվարի 25-ին հեռուստացույցից Մեր ելույթում, աչքի լույսի պես պահպանեն եղբայրությունը Անդրկովկասի բոլոր ազգությունների, ի մասնավորի ադրբեջանցիների և հայերի միջև:

Մաղթենք, որ տարբեր հարցերը, որոնք դրվում են մեր ժողովուրդների առջև, լուծվեն բարեկամական մթնոլորտում, եղբայրական փոխըմբռնման ոգով, օրինականության ու արդարության լույսի ներքո:

Սովետական բազմազգ մեծ հայրենիքը, հիմնված իսկ է ազգությունների միության դաշինքի և համերաշխ եղբայրության ու գործակցության վրա:

Հայ ժողովուրդը վստահ ենք, թե խորապես գիտակցում է այդ ճշմարտությունը և մնում է հավատարիմ սովետական ժողովուրդների եղբայրության հրամայականին, ապաստմով, որ այն լինի ոչ թե լոկ վերացական սկզբունք, այլ իրապես, արդարորեն կյանքի կոչվի ամենուրեք: Մանավանդ Անդրկովկասում վրացիները, ադրբեջանցիները և հայերը դարերից ի վեր ապրում են կողք-կողքի, գրեթե գրկախառնված: Այսպես, պատմության և ճակատագրի բերումով Հայաստանում ապրում են շուրջ երկու հարյուր

հազար աղբբեջանցիներ, իսկ Աղբբեջանի Հանրապետությունում՝ գրեթե եռապատիկ թվով հայեր՝ Բաքվում, Կիրովաբադում, Ղարաբադում և այլ շրջաններում:

Այս իրողությունը թելադրում է մեզ բոլորիս, ուղիղ ու արդար հասկանալ ազգամիջյան բարեկամության կամ ինչպես ընդունված է այստեղ ասել՝ ինտերմացիոնալ ոգին, ու այն վերածել կենդանի ապրումի բոլոր սրտերում և կենդանի իրականության մեր երկրներում, մեր ազգերի հարաբերությունների մեջ:

Կանգնած Սումգայիթի անմեղ զոհերի հիշատակի առաջ, մի անգամ ևս հաստատենք այս ճշմարտությունները և ուխտենք հավատարիմ մնալ մեր ժողովուրդների եղբայրության ու խաղաղ գործակցության սկզբունքներին, Սովետական Միության բոլոր եղբայր ազգությունների մեծ ու անբաժան ընտանիքում:

Մենք Անդրկովկասի երեք ազգություններս, երբեք չպիտի բաժանվենք իրարից, երբեք չպիտի բաժանվենք երեքս՝ ռուս ժողովուրդից:

Իսկ այժմ, սիրելի սգակիր քույրեր և եղբայրներ, թող մեր աղոթքները որպես խունկ ուղիղ բարձրանան դեպի երկինք, ու Սումգայիթի զոհյալների հոգիները գտնեն հանգիստ ու խաղաղություն լուսո աշխարհի հեռուներում:

Թող բարյաց Պարգևատուն միշտ պահապան մնա մեր Եկեղեցուն և մեր հավատավոր ժողովրդին ու միշտ անփորձ և անվտանգ պահպանի նրանց երևելի և աներույթ չարիքներից:

Մեր ցավակցություններն ենք բերում բոլոր սգակիր հարազատներին, Մեր վշտակցությունը համայն մեր հավատացյալ ժողովրդին, որ ի Հայաստան և որ ի սփյուռս աշխարհի:

Այո, Մենք մեր վշտակցությունն ենք հայտնում նաև արտասահմանում ապրող երկու միլիոն Մեր հոգևոր զավակներին, որովհետև, այս տխուր օրերին, Մեզ համար անհուն մխիթարանք եղավ ստանալ բազում ցավակցական նամակներ, հեռագրեր և հեռախոսներ, որով Սփյուռքում ապրող ձեր քույրերն ու եղբայրները բաժանում էին Հայաստանի վիշտն ու հոգեկան ծանր տազնապը, որով մի անգամ ևս Մենք զգացինք ջերմապես, թե մեկ ու անբաժան է Հայ Եկեղեցին և հայ ժողովուրդը՝ իր հոգով, իր ցավերով, իր ճակատագրով, իր վերածնված հարազատ Մայր Հայրենիքով:

Օրհնություն Սումգայիթի զոհյալների հիշատակին:

Օրհնություն համայն հայ ժողովրդին:

«Այլ ինքն Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ սիրեացն զմեզ և ետ մեզ մխիթարութիւն յափտենից՝ և յոյս բարեաց շնորհօք, մխիթարեացէ զսիրտս ձեր՝ և հաստատեացէ յամենայն բանս և ի գործս բարութեան» (Բ Թեաաղ. Բ 15—16): Ամեն:

Մարտի 12-ին Վեհափառ Հայրապետը Մայր Աթոռում ընդունեց այցելությունը Բաքվի Ծելխ-Ուլ-Իսլամ Խաջի Ալլահշուքուր Փաշա-Ջադեի երկու ներկայացուցիչների, որոնք Ս. Էջմիածին էին եկել Ամենայն Հայոց Հայրապետին հանձնելու իրենց կրոնապետի ուղերձը:

Զրույցին ներկա էին Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ Ստեփան Վարդանյանն ու տեղակալ Ռաֆիկ Զարգարյանը:

Մարտի 14-ին Նորին Արքությունը պատասխան ամսակ ուղարկեց Բաքվի Ծելխ-Ուլ-Իսլամի ուղերձին՝ վստահություն հայտնելով, որ Հայոց Հայրապետը կշարունակի ի գործ դնել իր ճիգերը՝ ի խաղաղեցումն ստեղծված տագնապալի կացության և ի ամրապնդումն հայ և ադրբեջանցի ժողովուրդների բարեկամության ու համերաշխ գոյակցության:

Վեհափառ Հայրապետը այս դեպքերի ստիթով բազմաթիվ հեռագրեր է ստացել քրիստոնեական եկեղեցական կենտրոններից և անվանի անհատներից, որոնք իրենց ցավակցությունն են հայտնում մանավանդ Սում-գալիթի տխուր դեպքերի կապակցությամբ:

